

KOMUNISTI IZ HRVATSKE I HRVATSKA DRŽAVA (IV.)

BEZUVJETNA ODANOST POLITICI KOMINTERNE

Kraljevina SHS bila je jednim od stupova poredka stvorenog u Versaillesu. Na njezinu se čelu nalazilo izrazito protukomunistički orijentirana dinastija Karađorđevića, koja je pružila utočište mnogim protukomunističkim izbjeglicama iz Sovjetske Rusije. Te su okolnosti, uz ranu i nemilosrdnu zabranu komunističke aktivnosti, u jugoslavenskim komunističkim redovima izazvale dubok procjep između izvornoga uvjerenog jugoslavenstva sjedne, i bezuvjetne ideološke odanosti SSSR-u i Kominterni s druge strane. Rasprava o partijskoj taktici i programskoj orijentaciji bila je, prema tome, prvenstveno uvjetovana potrebama SSSR-a i Kominterne, kao instrumenta njegove vanjske politike. Izvršni komitet Kominterne u lipnju 1923. kritizirao je balkanske komunističke partije odnosno njihovu taktiku u pogledu nacionalnoga i seljačkog pitanja, te se založio za stvaranje saveza sa seljaštvom, radi postignuća federacije balkanskih odnosno balkansko-podunavskih sovjetskih republika. Istovjetne su bile ocjene Konferencije Balkanske komunističke federacije, koja je održana krajem 1923.

To je imalo jasan odjek i na držanje jugoslavenskih komunista. U raspravi zametnutoj 1923. komunisti iz Hrvatske zalagali su se za napuštanje unitarističko-integralističke koncepcije, za priznanje postojanja nacija i preuređenje Kraljevine SHS u federaciju. Jedan od istaknutijih sudionika u toj raspravi, A. Cesarec, ocijenio je kako bi komunisti iz taktičkih razloga trebali poduprijeti čak i možebitni zahtjev hrvatskog naroda da iziđe iz Jugoslavije. Međutim, u isto bi se vrijeme trebali boriti za republikansku federaciju s ostalim južnoslavenskim narodima. U novim okolnostima, komunisti svoje ciljeve mogu ostvariti samo u savezu sa seljaštvom i uzimajući u obzir snagu nacionalnih pokreta.²

Ova je rasprava, s obzirom na promijenjene međunarodne prilike i neuspjeh dosa-

Piše:

Tomislav JONJIĆ

Sve se mora podrediti boljševičkoj revoluciji: V. I. Lenjin

dašnje politike KPJ, do izražaja došla na Trećoj konferenciji KPJ. Nakon što je peti Kominternin kongres u srpnju 1924. potvrdio odluke Treće konferencije i, što više, otišao korak dalje, u partij skim se redovima počinje naglašavati kako tretiranje nacionalnog pitanja ustavnim, u biti znači zalaganje za opstanak imperijalističkih država, koje su stvorene kao *cordon sanitaire* upravo protiv SSSR-a odnosno širenja boljševizma. Zaokret u tretiranju i nacionalnog pitanja prihvatilo je nakon relativno žustre rasprave 79 od ukupno 88 partijskih organizacija, nakon čega je opozicija istupila iz KPJ, a neki su se njezini istaknuti dužnosnici povukli iz političkog života.

Kominternina Komisija za jugoslavensko pitanje

U kasnijim će se desetljećima uglavnom dosljedno braniti postavka da je KPJ, slije-

deći Kominternu, već 1924. prihvatila strategiju razbijanja Jugoslavije. Ta je njezina programska orijentacija ostala na snazi sve do 1934/35., a upravo to razdoblje jest razdoblje tzv. frakcijskih borbi i gubitka svakoga ozbiljnijeg utjecaja, pa čak i identiteta KPJ. Službena partijska povijest ocijenit će kako je KPJ zbog frakcijskih borbi i "nekih nerealnih zahtjeva u svom programu" ostala izvan glavnih tokova političkih zbivanja u Kraljevini SHS.⁴ Bakarić će 1948. na Drugome kongresu Komunističke partije Hrvatske (KPH) čak izjaviti kako je KPJ od 1929. bila potpuno razbijena, a tek 1932. počinju se "obnavljati partijske organizacije, ali bez međusobne veze, i bez ili sa slabim vezama s Centralnim komitetom ili višim rukovodstvom. Samih pokrajinskih komiteta nije ustvari ni bilo"/

Takve su ocjene motivirane ne raščlambom činjenica, nego političkim razlozima.⁶ Trebalo je u uzročno-posljedičnu svezu dovesti težnju za razbijanjem Jugoslavije i slabljenje Partije. Time se ujedno (nakon sukoba Staljin - Tito) kritizira ovisnost o Kominterni i *post festum* konstruirana autohtonost i neovisnost komunističkog pokreta u Jugoslaviji. Na trećem, možda ne i na posljednjem mjestu, bilo je nastojanje da se ozdravljenje i jačanje Partije veže uz pojavu novoga vala mlađih komunista, koji će uskoro, pod vodstvom Josipa Broza preuzeti vlast u KPJ. Teza o komunističkom zalaganju za razbijanje Jugoslavije zbog svojih će posebnih razloga biti prihvaćena i među nekim hrvatskim i srpskim piscima. Hrvatima će odgovarati kao poluga za koncepciju nacionalnog pomirenja,⁷ a Srbima također kao instrument nacionalne homogenizacije, ali na način da se komunisti općenito, a posebice hrvatski, prokažu kao urotnici protiv Srbije i Jugoslavije.⁸

Rasprava u Kominteminoj *Komisiji za Jugoslaviju*, pa i kasnija taktika jugo-

1 August Cesarec, *Federacija kao etapa od nacionalne revolucije ka proleterskoj*, Borba, br. 33, 6. septembra 1923., 3.

2 Usp. Dušan Lukač, *Učesnici iz Hrvatske u diskusiji o nacionalnom pitanju u NRPJ 1923. godine*, Časopis za suvremenu povijest, br. 3 (10)/IV, Zagreb, 1972., 31-42.

3 Rezoluciju V. kongresa Kominterne o nacionalnom pitanju u Jugoslaviji v. u: *Istorijski arhiv KPJ*, t. II., n. dj., 420-421.

4 *Povijest Saveza komunista Jugoslavije*, Izdavački centar Komunist-Narodna knjiga-Rad, Beograd, 1985., 103. i dr. Razumljivo, ista je ocjena i ranije sinteze partijske povijesti. Usp. Pero Morača, Dušan Bilandžić, Stanislav Stojanović, *Istorijski Savez komunista Jugoslavije (Kratak pregled)*, II. izd., IP Rad, Beograd, 1977., 43. i dr.

5 *Politički izvještaj CK KPH, referent drug Vladimir Bakarić, u: Drugi kongres Komunističke partije Hrvatske (21. - 25. XI. 1948.)*, Zagreb, 1949., 39.

6 Bez velika se preterivanja može reći kako se u totalitarnim ili uopće nedemokratskim sustavima, o povijesti razgovara pretežno radi dnevnopolitičkih interesa.

7 A nekim bivšim komunistima iz Hrvatske i kao objašnjenje njihove pripadnosti komunističkom pokretu. U takve spada, primjerice, i Edo Kunštek, svojedobno sekretar SKOJ-a, a kasnije hrvatski politički emigrant i suradnik republikanske Republike Hrvatske.

8 Već je legendama, inače karikaturna, teza o "vatikansko-komintemovskoj ujdurmi" protiv Jugoslavije.

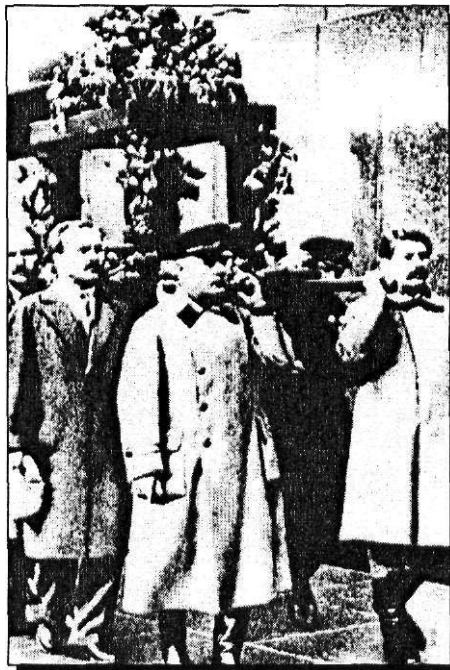
slavenskih komunista, pokazuju da se tako jednoznačna ocjena o protujugoslavenskoj orijentacije u jednoj fazi politike KPJ kao njezine sekcije, ne može braniti. Kominterna je težila provedbi boljševičke revolucije i stvaranju sovjetske balkanske federacije s republikanskim uređenjem. Nacionalne države, odnosno potpora nacionalnim pokretima ili njihova instrumentalizacija, trebali su biti samo taktika odnosno privremeno rješenje, uvjetovano objektivnim okolnostima. U svrhu postignuća proleterske revolucije, boljševici su bili pripravnici služiti se i nacionalnim krilaticama, pritom nikad ne prestajući nacionalnu slobodu i nacionalnu državu smatrati građanskim, povjesnim, zastarjelim kategorijama.

Istupi G. Dimitrova, D. Z. Manuilskog, N. A. Skripnika i V. Kolarova u *Komisiji za jugoslavensko pitanje* jasno su ukazivali na štetnost Markovićeve postavke da situacija u Jugoslaviji nije revolucionarna i da se nacionalno pitanje može svesti na ustavno. Točna je Markovićeve ocjena da proletarijat nema interesa drobiti i usitnjavati svoje snage, ali iz lenjinističkog poimanja nacionalnog pitanja uvijek valja izvući pouku da se to pitanje treba spojiti s pitanjem revolucije. Jugoslavija je vodeća reakcionarna sila na Balkanu, a neriješeno seljačko pitanje čini je barutanom Europe. Stoga je zadaća komunista povezati se sa seljačkim pokretima i iskoristiti nacionalne napetosti.¹

U raspravu se umiješao i Staljin. On se govorom u jugoslavenskoj komisiji IK Kl 30. ožujka 1925. suprotstavio Markovićeve gledištima, ističući kako "boljševici nisu nikada odvajali nacionalno pitanje od opšteg problema revolucije, ni do Oktobra, ni posle Oktobra". Nacionalno je pitanje u biti seljačko pitanje, a Markovićevo neshvaćanje te formule prikriva njegovo "potcenjivanje unutrašnje snage nacionalnog pokreta i nerazumevanje duboko narodnog, duboko revolucionarnog karaktera narodnog pokreta. To nerazumevanje i to potcenjivanje predstavljaju veliku opasnost, jer oni u praksi znače potcenjivanje unutrašnje potencijalne snage, koja se krije u pokretu, recimo, Hrvata za nacionalnu slobodu, potcenjivanje, koje može izazvati ozbiljne komplikacije za celu jugoslovensku kompartiju".

Privodeći kraju svoj govor, Staljin je autoritativno dometnuo: "U nacionalni program mora se bezuslovno uneti speci-

jalna tačka o nacionalno-teritorijalnoj autonomiji za one nacionalnosti koje neće smatrati za potrebno da se otepe od Jugoslavije. Nemaju pravo oni koji misle da takva kombinacija mora biti isključena. To nije tačno. Pod izvesnim uslovima, posle pobjede sovjetske revolucije u Jugoslaviji, potpuno je moguće da izvesne nacionalnosti Jugoslavije neće hteti da se

Članovi Politburoa CKSKP (b) nose Lenjinov lijes; u prvome planu Staljin i Molotov

izdvoje, slično kao što je to bilo kod nas u Rusiji. Razumljivo je da za takav slučaj treba u programu imati tačku o autonomiji, imajući u Vidu preobražaj jugoslovenske države u federaciju autonomnih nacionalnih država na osnovu sovjetskog sistema."

Staljin: pravo na odcjepljenje ne znači i obvezu odcjepljenja!

Međutim, zaključuje Staljin, "da bi se izbegli nesporazumi, moramo reći da pravo na otcjepljenje ne treba shvatiti kao dužnost, kao obaveznost otcjepljenja. Jedna nacionalnost može da iskoristi to pravo u smislu otcjepljenja, ali može da ga i ne iskoristi, i ako ona to neće, - to je njena stvar i s tim se mora računati. Neki drugovi pretvaraju pravo na otcjepljenje u dužnost, tražeći, na primer, od Hrvata da se otepe

po svaku cenu. Taj stav je nepravilan i mora se odbaciti. Ne srne se brkati pravo sa dužnošću";

Iz primjera Stjepana Radića, koji je bio pristupio Seljačkoj internacionali, a sad je se odriče,⁴ predsjednik Izvršnoga komiteta Kominteme, G. J. Zinovjev, zaključuje kako je u Jugoslaviji i seljački pokret revolucionaran. Radić predstavlja srednju struju, koja će se ujediniti s desnicom, dok će se ljevica odvojiti. To je moguća poluga revolucije. Polemizirajući sa Simom Markovićem, Zinovjev je uvjeren u to da hrvatski seljak priželjkuje odcjepljenje od Jugoslavije. To je ono što Partija mora iskoristiti: "Naša je polazna tačka - sveta mržnja prema buržoaziji, mi moramo da nađemo njenu Ahilovu petu. Kako da ne iskoristimo nacionalni momenat u takvim državama kao što je Jugoslavija! Da, kad to ne bismo uradili, pokazali bismo da smo glupani, koji ne znaju da formuliraju nezadovoljstvo narodnih masa. (...) Nacionalno pitanje u Jugoslaviji je pitanje revolucionarno, a ne ustavno; to je najvažniji problem, na temelju koga smo dužni da apeliramo na mase."⁵

Unatoč neslaganju partijske desnice, u travnju 1925. Peti prošireni plenum Izvršnog odbora Kominterne zaključio je raspravu o stanju u KPJ, donoseći *Rezoluciju o jugoslavenskom pitanju*. U *Rezoluciji* su kao socijaldemokratska i oportunistička osuđena gledišta Sime Markovića i njegovih pristaša.

Polazeći od općenite nestabilnosti balkanskih država, i posebne nestabilnosti Jugoslavije, što je čini "lako slomljivim članom sadašnjeg sistema kapitalističkih država u Evropi", KI konstatira kako srpska militaristička monarhija svojim hegemonističkim težnjama izaziva stalne ratne opasnosti. U takvoj je situaciji najvažnija zadaća revolucionarnoga radničkog pokreta "sakupljanje snaga raznih pokreta proleterskih seljačkih masa za jedinstvenu revolucionarnu borbu protiv glavnog neprijatelja, protiv vladajuće srpske buržoazije i njene militarističke monarhije".

Komunisti se moraju trsititi kako bi svu revolucionarnu energiju koncentrirali radi "rušenja diktature srpske buržoazije i ubrzavanja proleterske revolucije". Da bi KPJ to mogla izvesti, mora voditi "odlučnu i doslednu borbu za pravo samoopredjeljenja do otcjepljenja svih ugnjetenih nacija". Kao "osnovnu parolu", koja "u pogledu nacionalnog pitanja obuhvata nji-

Dijelove istupa ovih Kominterninih dužnosnika v. u: Sima Marković, *Tragizam malih naroda*, n. dj., 173-184. *Istorijski arhiv KPJ*, t. II., n. dj., 421-422., Usp. S. Marković, *Tragizam malih naroda*, n. dj., 185-186. *Istorijski arhiv KPJ*, t. II., n. dj., 424.

O razlozima Radićeve puta u SSSR i pristupanja Seljačkoj internacionali objavljene veći broj rasprava. Najcjelovitiju raščlambu Radićeve taktike i njegova odnosa prema komunizmu donosi Ivan Mužić, u knjizi: *Stjepan Radić u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Ljubljana, 1987. *Govor druga Zinovjeva*, u: S. Marković, n. dj., 189-190.

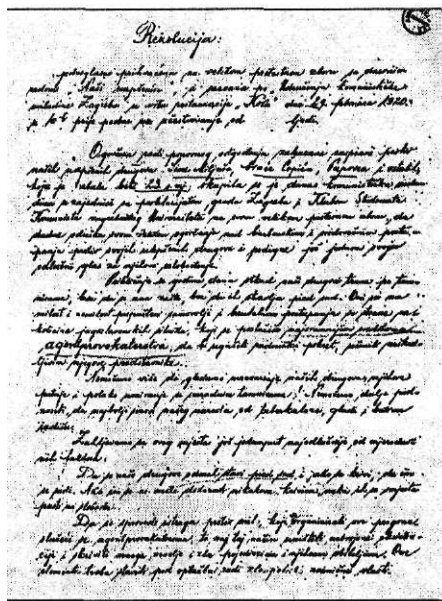
hovo potpuno rešenje, KPJ postavlja zahtev za federaciju radničko-seljačkih republika na Balkanu, jer samo dobrovoljno ujedinjenje organizovanih nacija u radničko-seljačke države može dovesti do stvarnog rešenja nacionalnog pitanja". U tu svrhu "legendu o narodnom jedinstvu Srba, Hrvata i Slovenaca treba demaskirati kao masku politike nacionalnog ugnjetavanja od strane srpske buržoazije". KPJ treba stalno kritizirati polovičnu i kolebljivu politiku vodstva građanskih nacionalnoosloboditeljskih pokreta, te voditi revolucionarnu, samostalnu nacionalnu proletersku politiku, koja se ne smije bojati razbuktavanja nacionalnih strasti.

Međutim, da opet ne bi došlo do nesporazuma i da tko ne bi zastranio u nacionalno isključivu, zapravo nacionalističku politiku, Kominternu u *Rezoluciji* upozorava: "Hrvatski i slovenački komunisti može i treba da kritikuje buržoaski nacionalizam svoje nacije i da odlučno istupa za zajedničku borbu proletarijata svoje nacije sa srpskim radnicima (s/e!). A srpski komunisti treba da najbezobzirnije istupa protiv politike nacionalnog ugnjetavanja koje sprovodi srpska buržoazija i da istovremeno prosvjećivanjem i kritikom suzbije nacionalne predrasude u redovima srpskih radnika i seljaka".

Bilo je to upravo u duhu spomenutoga Lenjinova i Staljinova učenja, da je na prvi pogled proturječni proces internacionalističkog odgajanja radnika, u kojem radništvo ugnjetanih nacija propovijeda pravo na samoopredjeljenje i odcjepljenje, a radništvo ugnjetenih nacija zagovara dobrovoljno ujedinjenje i bori se protiv usko-grudnosti male nacije, jedini put "k internacionalizmu i stapanju nacija".

Reagirajući na Markovićeve repliku, u kojoj se ističe klasnost nacionalnog pitanja, pa i činjenica da se sam Staljin suprotstavio krilatici "otcepljenja po svaku cenu", Staljin se ponovno pozabavio jugoslavenskim pitanjem. On kritizira Markovićevo stajalište i upire prstom u izmijenjene međunarodne prilike. Jugoslavija je nastala u sudaru dvaju imperijalističkih blokova i ona iz toga kruga ne može izići. Markovićeve suglasnost da bi u određenim okolnostima pravo samoopredjeljenja naroda moglo postati praktičnim pitanjem, više nije do-

voljno: "Danas se radi o tome da se sadašnje granice jugoslovenske države stvorene ratom i nasiljima ne uzmu kao polazna tačka ili opravdana osnova za rešenje nacionalnog pitanja, jedno od dvoga: ili je pitanje prava samoopredjeljenja naroda, tj. pitanje osnovnih izmena granica Jugoslavije firma (ist. u izv.) nacionalnog programa, kome se u dalekoj budućnosti vide

klasne konture, ili je ono *osnova* (ist. u izv.) nacionalnog programa". Za Komunističku je partiju Jugoslavije neprihvatljivo da ono bude samo "firmom".

Za sovjetsku federativnu balkansku republiku

Zaokret u politici SSSR-a i Kominterne, uslijed čega je moglo doći do pobjede partijske ljevice, koja se borila za uvažavanje revolucionarnog potencijala nacionalnog pitanja u Kraljevini SHS i prihvaćanje federalističkoga gledišta, pridonio je ograničenom oporavku Partije.⁵ Prema službenim partijskim podacima, broj članova s oko 1.000 u siječnju, porastao je tijekom 1924. na oko 2.500. U isto je vrijeme NRPJ imala 196 mjesnih organizacija s oko 3.840 članova. Partija je 1925/26. pokrenula i niz biltena i listova.⁶ Međutim, partijsko vodstvo time nije bilo zadovoljno, a Kominternu još manje.

To nezadovoljstvo doći će do izražaja na Trećem kongresu KPJ, koji će u cijelosti prihvatiti i potvrditi sve Kominternine zahtjeve, formalno stavljajući točku na frakcijske borbe, a onda i na raspravu o nacionalnom pitanju. Nakon niza pripremnih sastanaka, konferencija i plenuma, on je održan u Beču od 17. do 22. svibnja 1926. Na kongresu su se obje frakcije, i lijeva i desna, odrekle svojih teško pomirljivih stavova, pa su sve, inače brojne odluke, donesene jednoglasno. Tako je prihvaćena *Rezolucija po izvještaju CK, rezolucija o političkoj situaciji i zadacima Partije, Rezolucija o nacionalnom pitanju, Rezolucija o sindikalnoj politici Partije, Rezolucija po agrarnom i seljačkom pitanju, Rezolucija po organizacionom pitanju te Statut Komunističke partije Jugoslavije i Proglas CK KPJ svim članovima Partije*.

KPJ je u novome Statutu izričito nazvana "sekcijom Komunističke internacionale", a u *Rezoluciji o nacionalnom pitanju* polazi se od konstatacije da je Jugoslavija (!) višenacionalna država u kojoj se "srpska nacija javlja kao vladajuća". Imperijalistička politika srpske buržoazije dovela je do reakcije na strani ugnjetenih nacija. Međutim, na čelu nacionalnih pokreta nalaze se također buržoaske snage, koje u odlučnom trenutku postupaju izdajnički i kapitulantski. Zoran primjer za to jest Radić u Hrvatskoj i Džemijet u Makedoniji. Jedina stranka u Jugoslaviji "koja se najdoslednije bori za neograničeno pravo samoopredjeljenja do otcepljenja od današnje države" jest Komunistička partija. Takvo stajalište, s nizom konkretnih krilatica i zahtjeva, otvara Partiji "put k masama ugnjetenih naroda".

U zaključku rezolucije kaže se: "Kao osnovnu parolu, koja u pogledu nacionalnog pitanja obuhvata njegovo potpuno rešenje, KPJ postavlja zahtev za Federaciju radničko-seljačkih republika na Balkanu, jer samo dobrovoljno ujedinjenje organizovanih nacija i radničko-seljačke države može dovesti do stvarnog rešenja nacionalnog pitanja. Partije će pri tome stalno naglašavati da je put za rešenje nacionalnog pitanja, put revolucionarne borbe radničkih i seljačkih masa u cilju obaranja kapitalizma i stvaranja radničko-seljačkih republika".⁸

(nastavit će se)

1 *Rezolucija o jugoslavenskom pitanju*, u *Istorijski arhiv KPJ*, t. II, n. dj., 430-442. Dio o nacionalnom pitanju, u: S. Marković, n. dj., 191-193.

2 Isto, 193.

3 S. Marković, *O nacionalnom pitanju u Jugoslaviji*, Boljševik, br. nepoznat, 1925., u: S. Marković, n. dj., 133-135.

4 J. V. Staljin, *Još jedanput o nacionalnom pitanju*, Boljševik, br. 11-12, 30. juni 1925., u: S. Marković, n. dj., 195-198. Nešto drugačiji prijevod u: *Istorijski arhiv KPJ*, t. II, n. dj., 424-429.

5 Promjene u sovjetskoj vanjskoj politici otvorile su vrata i već spomenutu Radićevu dolasku u Moskvu. Ogorčen neuspjehom na Zapadu 1923/24., kad je koketirao ne samo s Londonom i Parizom, nego i s Mussolinijevom Italijom, predsjednik HRSS-a je time htio radikalizirati hrvatsko pitanje, kako bi naveo Beograd na popuštanje. Pokušaj se pokazao promašenim: na HRSS je protegnuta Obznana, stoje rezultiralo Radićevom kapitulacijom, a hrvatski će nacionalisti od sada često biti prokazivani kao komunisti.

6 *Povijest saveza komunista Jugoslavije*, 95-97.

7 Svi su ovi dokumenti objavljeni u: *Istorijski arhiv KPJ*, t. II, n. dj., 91-144.

8 Isto, 110-112.